

ВІДГУК

офіційного опонента кандидата філологічних наук Нагорної
Наталії Мефодіївни про дисертацію **Боровської Олени
Миколаївни** «Творчість М. О. Львова в контексті проблеми
«поетики автора» в російській літературі останньої третини
XVIII - початку XIX століття», подану до захисту на здобуття
наукового ступеня кандидата філологічних наук зі
спеціальності 10.01.02 - російська література

Сучасне літературознавство все частіше звертається до аналітичного розгляду творчості письменників «другого ряду» з позицій теорії комунікацій, рецептивної естетики, когнітивістики, історичної поетики. Останніми десятиліттями акцентується дослідження периферійного компонента як в масштабах світового історико-літературного процесу, так і в просторі національної літератури; вивчаються літератури регіональна, зональна («латиноамериканська літературна зона»), «неофіційна», масова, підпільна, безцензурна, лімінальна (андеграунд), маргінальна, «низова», острівна (мова і література островів Грецького архіпелагу) тощо. У складі автономно взятої літератури виокремлюються периферійні шари й соприродні явища: творчість «другорядних письменників», повернення «забутих імен», специфіка периферійних жанрів, мотивів, образів, художніх прийомів. На перший план виходить «деміфологізація» поняття *письменник другого ряду*, а також наукове обґрунтування ролі і значущості письменників «другого ряду» в національному і міжнародному цивілізаційному процесі, визнання «пасіонарності другорядного». Динаміка розвитку периферійного шару в літературі і мистецтві кваліфікується дослідниками як один з маркерів «перехідної» епохи.

Дисертація Олени Миколаївни Боровської викликає жвавий інтерес самим фактом звернення до творчості Миколи Львова, одного з напівзабутих поетів «другого ряду» в російській літературі «перехідної» епохи останньої третини XVIII - початку XIX ст., літератора, який вирізняється неординарністю життєвого досвіду, унікальністю таланту, що проявився в

різних галузях знань і творчої діяльності, таких, як архітектура, будівельна справа, скульптура, живопис, графіка, садово-парковий дизайн, фольклористика і етнографія (опублікував повторно знайдені стародавні рукописи, збірник народних пісень), археологія і геологія (відкрив поклади кам'яного вугілля), композиторство і музикознавство, ботаніка, перекладацька практика, театр і драматургія. Ще за життя М. Львов здобув славу обдарованого архітектора, творця особливого архітектурного стилю - російського палладіанства (поряд із Чарльзом Камероном і Джакомо Кваренгі), але його літературна творчість довго залишалася в тіні.

Актуальність дисертації зумовлена історично назрілою необхідністю наукового звернення до знову відкритого імені - Миколи Олександровича Львова, письменника «другого ряду», представника «перехідної» епохи останньої третини XVIII - початку XIX ст. в історії російської літератури, творчість якого недостатньо вивчена.

Основний зміст викладено у вступі, трьох розділах, висновках до кожного розділу та загальних висновків до всієї роботи, списку використаної літератури.

Творчий доробок М. Львова, його поетичні, драматургічні, прозові твори, листи, літературні програми розглянуто як цілісний текст у його внутрішніх системних зв'язках. Специфіку і своєрідність жанрової, стильової та структурної переорієнтації творчого методу М. Львова в «перехідний» період кінця XVIII - початку XIX ст. осмислено в площині взаємодії літературних тенденцій епохи, зокрема, класицистичної, барокової, передромантичної, сентименталістської. Барокову тенденцію виявлено також у варіанті рококо. Слід погодитись із запропонованим Оленою Миколаївною визначенням творчої особистості М. Львова як літератора-експериментатора. Заслуговує на схвалення намагання дисертантки віднайти навіть у найменшій клітині жанрово-стильової палітри М. Львова новаторський імпульс.

Автором заявлена установка на розгляд індивідуальної творчості письменника в контексті руху літературних епох. Остання третина XVIII -

початок ХІХ ст. - «малий» історичний час, в якому розкрилася творча індивідуальність М. Львова, представлений як фрагмент більш універсальної хронікальної єдності. Відрізняється *новизною* і має *концептуальне значення* запропонований в роботі аспект препарування творчості М. Львова в параметрах не тільки «малого» історичного часу, а й «великого» часу, який вимірюється століттями і тисячоліттями і в якому відбулася зміна парадигм, злам естетичного коду, що фіксується в європейських літературах (не всіх!) тим же періодом помежів'я ХVІІІ-ХІХ ст. Спираючись на дослідження С. Аверинцева, О. Михайлова, М. Гаспарова, С. Бройтмана та ін., автор дисертації приймає за основу вихідну тезу дослідників, а саме: сутність кардинальних змін полягала в переході від нормативної, традиціоналістської, риторичної поетики до неканонічної, антитрадиціоналістської поетики авторської модальності, заснованої на пріоритетному принципі індивідуально-творчого первня.

Із трьох запропонованих орієнтирів - статус поета «другого ряду», феномен «перехідності» епохи і поетика авторської модальності (у дисертації «поетика автора») - перші два описані й цілком виконали свою функцію ракурсів аналізу. Третій орієнтир, точніше, основне методологічно принципове питання про «нову поетику» як поетику авторської модальності чомусь залишилося в теоретичному плані не з'ясованим, що, зокрема, знайшло вияв у недомовленості, нечіткості тлумачення компонентів поетичного тексту М. Львова, «зсуві смислів» деяких понять. Коротка цитата на стор. 24 дис. не може замінити методологічну преамбулу і презентацію основної проблеми в роботі, спеціально присвяченій недостатньо описаній в літературознавстві (теорії літератури, історичній поетиці) категорії авторської модальності (розділ перший «*Теоретико-методологічні та історико-літературні аспекти вивчення творчості М. Львова в літературному контексті доби*»).

Для текстового аналізу з усіх численних рівнів, на яких здійснювався перехід до «нової» поетики, обрано такі: жанрова система М. Львова, форми і

способи вираження авторської свідомості в ліричних, ліро-епічних і драматургічних творах та образна мова. Відповідно до заявленої програми в другому розділі «*Індивідуалізація жанрових моделей у літературній творчості М. Львова*» з достатньою повнотою розкрито процес деканонізації конвенціональних для російської поезії XVIII ст. кодифікованих жанрів оди, послання, байки, ірої-комічної поеми, а також процес трансформації маргінальних жанрів, з-поміж яких наявні і некодифіковані (епіграма, загадка, напис, алегорична програма). Розділ насичений тонкими, влучними, глибокими спостереженнями, які розкривають специфіку і своєрідність жанрового мислення досліджуваного автора.

Особливу увагу приділено трансформованим у творчості М. Львова жанровим моделям анакреонтичної оди. Відзначено «перегуки» оригінальної анакреонтики М. Львова з одами Анакреонта: наскрізний образ троянди, міфологічні образи Зефіру і Флори, «орнітологічні» міфологеми, мотив весняного оновлення. Оленою Миколаївною показано, яким чином і в яких векторах у творах М. Львова відбувалися корінні зрушення в поетиці жанру, зміна нормативного класицистичного канону (контамінація жанрів, метажанрові структури, драматизація ліричного тексту, пародіювання, поетика гри тощо). На жаль, автор не дає в даному випадку *оформленої типології* прийомів і методів трансформації жанру в творчості М. Львова, хоча опрацьованого матеріалу для цього достатньо.

У дисертації зроблено спробу аналітичного розгляду проблеми авторської свідомості та суб'єктних сфер її втілення в ліричному і ліро-епічному текстах. Аналізується також функція модусу автобіографізму у формуванні «образу автора» в поемах, одах і творах інших жанрів (третій розділ «*Фактори індивідуалізації поетики літературних творів М. Львова*»). Позитивне враження справляє матеріал підрозділу 3.2, в якому розгорнуто різноплановий аналіз ключових лейтмотивних образів та образно-сміслових комплексів: «пам'ятник», «жіноча влада», бінарної опозиції «вогонь» / «вода (лід)» у поетичній системі М. Львова. Не залишено без уваги й зафіксовано

таку пов'язану з «перехідністю» епохи особливість індивідуальної творчої манери М. Львова, як апеляція до інших видів мистецтв: музики («Музика, або Семитонія»), архітектури (екфразис саду-парку в «алегоричній програмі»), живопису (портрет Катерини II в поемі М. Львова і в живописному полотні Д. Левицького). Заслуга Олени Миколаївни полягає також у постановці проблеми українських складників у творчості М. Львова, окресленні перспективи вивчення.

Композиційна структура праці відзначена координованістю частин (розділів, підрозділів), підпорядкованістю обраній парадигмі наукового дослідження. Результативним є вибір методів - описово-аналітичного, історико-типологічного, біографічного. У фрагментах, присвячених проблемі типологічних сходжень у творчості М. Львова та зарубіжних письменників різних епох (Данте, Вольтера, Бомарше, Некрасова), наявні елементи компаративного аналізу.

Дисертаційна праця О. М. Боровської входить до числа тих досліджень, які значно корегують, якщо не спростовують панівну в літературознавстві протягом тривалого часу думку про те, що «характерна особливість російської поезії XVIII століття - її існування в строго і назавжди встановлених жанрах (антологія «Русская поэзия XVIII века», М., 1972. -С. 15)». Проведений аналіз творчої спадщини М. Львова показав і підтвердив, що саме жанрова система російської поезії останньої третини XVIII -початку XIX ст. зазнала найбільш істотних змін: деформацію, деканонізацію, трансформацію, зумовивши шляхи розвитку поезії в новій, індивідуально-авторській, парадигмі в наступні епохи XIX-XXI ст.

Автореферат та опубліковані статті відображають зміст дисертації.

Водночас хотілося б висловити деякі зауваження.

1. У цілому автор дисертації спирається на новітні методології та сучасні методики аналізу художнього тексту. Однак подекуди, зокрема, у процесі дослідження категорій *автора* і *образу автора*, а також способів утілення *авторської свідомості* в ліричному тексті (розділ III, підрозділ 3.1.;

с. 11-12 автореф.) допущено прикрі прорахунки, уразливі з погляду сучасної «теорії автора» твердження: (мовою оригіналу) «автор предстает в собственном биографическом облике» (с. 149), «обнаруживается и автор в своем прямом лирическом выражении» (с. 152), «форми авторської присутності <...> в літературних творах М. Львова» (с. 11 автореф.). Тобто реальний автор мислиться в дисертації як існуючий і діючий в умовному, фіктивному світі ліричного вірша «На угольный пожар», поеми «Ботаническое путешествие на Дудорову гору 1792 года мая 8-го дня», тоді як у подібних випадках представлено естетизований, пропущений крізь свідомість автора-творця, «образ автора», і аналіз потребує іншого стилістичного оформлення.

2. У дисертаційному тексті (підрозділ 3.1) максимально зближені, слабо розрізняються такі наратологічні інстанції, як автор *первинний*, реальний, біографічний, який належить до реальної дійсності, «натура (природа), що творить» і автор *вторинний*, сконструйований уявою першого, і, значить, «натура (природа) створена». Вторинний, можна сказати, апокрифічний, автор діє в межах тексту, і якщо перед нами ліричний текст, то авторська свідомість утілена через суб'єктні сфери автора-оповідача (або розповідача), ліричного героя та ролевих персонажів. Первинного, біографічного автора в тексті немає; первинний автор перебуває щодо тексту в ситуації позапокладеності і позазнаходженості. Ці аксіоматичні принципи аналізу ліричного твору, які, поза сумнівом, відомі дисертантці, об'єктивно в процесі аналізу та опису порушуються, враховуються лише частково.

3. Часом трапляються окремі припущення і навіть твердження автора, не підкріплені доказовою базою. На с 14 дис., с 1 автореф., розглядаючи фрагмент поеми М. Львова «Добриня», а саме опис крайобrazу Києва, автор дисертації дійшла висновку: «На нашу думку, тут закладаються основи кийвського тексту української і російської літератур, канон якого пізніше оформився у творах О. Пушкіна, М. Гоголя, Т. Шевченка та Є. Гребінки» (с. 1 автореф., с 14 дис.). Чи був проведений попередній аналіз, який дає

підстави вважати саме М. Львова фундатором «київського тексту»? У постулаті про «фундаторство і канон» закладена така помилка, яка, на превеликий жаль, має здатність розповсюджуватися в науковій літературі. Спеціаліст з семіотики міста Олена Бураго в своїй дисертації 2017 р. і статті 2016 р. з'ясовує проблему та стверджує: «Первні Київського тексту пов'язані з російськими билинами <...>, де трапляється згадування про Київ-град та його фрагментарний опис». Як бачимо, «основи», первні Київського тексту були закладені задовго до XVIII ст., у давній період.

4. Потребують уточнень деякі положення дисертації, зокрема, теза про те, що в сучасному українському літературознавстві «не простежується» зв'язок М. Львова з контекстом української культури (с. 47-48 дис., с. 1 автореф.). Надмірна категоричність цього твердження породжує необхідність роз'яснення. «Українська літературна енциклопедія» закріплює введення М. Львова до контексту української культури, друкуючи в 1995 році статтю проф. О.А. Правдюка. Фольклористи, музикознавці аналізують факт публікації Львовим шістнадцяти українських народних пісень та їх перевидання 1955 року. У дослідженнях, присвячених В. Капністу, ім'я Львова, природно, фігурує. Із почуттям вдячності побачила на сторінках дисертації Олени Миколаївни звернення до наукової спадщини Євгенії Миколаївни Кононко, колеги по кафедрі в Київському університеті імені Тараса Шевченка. Додамо, що Євгенія Миколаївна Кононко була не просто «киевской исследовательницей» (як зазначено на с 48), а відомим знавцем XVIII ст., архівістом, блискучим текстологом, коментатором та публікатором рукописних матеріалів Державіна, Львова, Капніста.

5. Є приклади не зовсім коректного введення коментувального матеріалу в авторський текст дисертації без зазначення того, кому належить та чи інша думка, те чи інше, нехай і невелике, але важливе відкриття. Відсутні посилання на праці авторитетного спеціаліста в галузі російської драматургії і поезії XVIII ст. Олени Дмитрівни Кукушкіної про переробку М. Львовим сюжету новели французького письменника Ж.-Ф. Мармонтеля

для своєї п'єси (с. 132) і припущення стосовно сприйняття М. Львовим лейбніцівської філософії оптимізму, опосередковано, через «Кандіда» Вольтера (с. 99-100).

Висловлені зауваження мають переважно рекомендаційний характер і не впливають на загальну позитивну оцінку дослідження.

Дисертація Боровської Олени Миколаївни «Творчість М. О. Львова в контексті проблеми «поетики автора» в російській літературі останньої третини XVIII - початку XIX століття» є завершеною, творчою науковою працею, яка містить обґрунтовані результати проведеного аналізу, відповідає вимогам, що висуваються до кандидатських дисертацій, «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженому Постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. №567 (зі змінами, внесеними згідно з Постановами Кабінету Міністрів України № 656 від 19.08.2015 р. та № 1159 від 30.12.2015 р.), а її автор заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.01.02 - російська література.

Офіційний опонент –

кандидат філологічних наук, доцент **Н. М. Нагорна**

